

Accepterar befolkningen censur?

Ola Svenonius

Informationspåverkan, desinformation och hybrida hot är nya beteckningar på gamla fenomen, som allt oftare dyker upp i det offentliga samtalet [1], [2]. Sedan totalförsvarsplaneringen återupptogs i samband med försvarsbeslutet 2015 har även det psykologiska försvaret väckts på nytt. Psykologiskt försvar är emellertid inte en okontroversiell verksamhet. Under andra världskriget antog det psykologiska försvaret formen av en sorts censur vilket ledde till omfattande debatt [3]. Dagens psykologiska försvar är ett resultat av erfarenheterna från andra världskriget, tillsammans med utvecklingar av verksamheten under kalla kriget. Enkelt uttryckt handlar psykologiskt försvar om att motverka andra staters informationspåverkan, säkerställa den egna statens och mediernas möjlighet till kommunikation med befolkningen och att stärka allmänhetens försvarsvilja [4], [5].

CENSUR – DET system av förhandsgranskning av publicistiskt innehåll som pågick under 1940-talet, hör hemma i diktaturens ringhörna – detta lär sig varje grundskolelev [6]. Men censur kan te sig på olika sätt och det är inte alltid självklart vad som är vad. Medan ordet i svenskt språkbruk traditionell förknippas med statlig granskning av medieföretag i strid med pressfriheten [7], finns det också en bredare definition som utgår från begränsning av yttrandefriheten i allmänhet [8]. Om exempelvis myndigheter utövar påtryckningar mot medierna i syfte att bemöta av vad de betraktar som vilseledande information, till exempel genom att bryta mot objektivitetsprincipen eller hämma det fria uttrycket, går det ur ett bredare perspektiv att tala om censur även om det inte utgör sådan i lagens mening.ⁱ Det är på detta vis begreppet förstås i detta memo.ⁱⁱ

FOI har i flera sammanhang undersökt frågor kopplade till informationspåverkan inklusive befolkningens attityder till det psykologiska försvaret [5], [12], [13], [14]. Syftet med detta memo är att presentera hittills publicerad enkätdata om den svenska befolkningens inställning till censur. Siffrorna kommer från undersökningar genomförda 2020 och 2022 och vissa uppgifter har inte publicerats tidigare, men görs så nu eftersom frågan har väckt visst samhällsintresse [15]. Resultaten

är intressanta eftersom de visar en ökad acceptans för sådan verksamhet i mätningen efter covid-19-pandemin. I texten presenteras de sammanhang där frågorna ställts så att läsaren själv kan värdera svarens betydelse.

Frågan om censur är av principiellt intresse av historiska skäl men det bör understrykas att de typer av bemötande som diskuteras här är teoretiska exempel och inte en bild av det hur psykologiska försvaret faktiskt fungerar. Svenska myndigheters hantering av falsk och vilseledande information är strängt reglerad i grundlagarna och författningar som brottsbalken. Läsare som vill fördjupa sig i hur regleringen ser ut hänvisas till FOI-rapporten Rättsligt ramverk för hantering av informationspåverkan [9] av Anna Andersson.

PSYKOLOGISKT FÖRSVAR I SVERIGE

Fientlig propaganda kan bli ett betydande säkerhetsproblem om den lämnas oemotsagd [16], [17]. Historiskt har bemötandet skett med varierande grad av framgång och kostnad för samhället. Under andra världskriget förekom statlig censur av nyhetsmedier i Sverige i form av ett system med så kallade ”gråa lappar” som innehöll instruktioner om vad som fick och inte fick publiceras. Systemet var kontroversiellt ur demokratisynpunkt och ansågs i efterhand vara ett fall där staten

ⁱ Om myndigheters skyldigheter gällande bemötande av informationspåverkan, såväl som bestämning av kompetensöverskridande handlingar, se *Rättsligt ramverk för bemötande av informationspåverkan* [9].

ⁱⁱ Det är dock viktigt att skilja mellan det som här diskuteras från sådana typer av restriktioner av yttrandefrihet och andra politiska rättigheter som återfinns i länder som Ryssland, Iran och Kina där omfattande och systematisk censur förekommer, också av diasporagrupper utanför ländernas gränser [10], [11].

gick över gränsen för vad som borde tillåtas. Efterkrigstidens psykologiska försvar vägledades istället av principer med större öppenhet och ett värnande av demokrati och yttrandefrihet som målbild [3], [18], [19].

Det psykologiska försvarets uppgift är trefaldig: att motverka otillbörlig informationspåverkan, att säkerställa samhällsviktiga kommunikationer och att stärka försvarsviljan [19, s. 41f]. I instruktionen för Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF) står att myndigheten ska ”identifiera, analysera och kunna lämna stöd i bemötandet av otillbörlig informationspåverkan och annan vilseledande information som riktas mot Sverige eller svenska intressen.” [20] Vad som avses med sådan informationspåverkan är framförallt sådan som härrör från främmande makt; dit räknas normalt sett inte privata aktörer eller enskilda.ⁱⁱⁱ Ändå är det psykologiska försvaret kontroversiellt på grund av risken för censur, om myndigheterna tar sig för stora friheter i relation till de politiska fri- och rättigheterna. Den juridiska balansgången mellan vad som är tillåtligt och inte är ibland svår och en rad avvägningar måste göras som inte alltid är enkla [9].

Samordning och utveckling av det psykologiska försvaret leds av MPF [20]. Emellertid är ingen enskild myndighet ansvarig för hela det psykologiska försvaret, utan det kan snarast betraktas som en orkester där MPF är dirigenten.^{iv} Ett relativt sett stort antal aktörer, inklusive privata aktörer och ibland även enskilda, spelar olika instrument och stämmor och det är inte en lätt uppgift att leda dessa.

DET PSYKOLOGISKA FÖRSVARETS LEGITIMITET

FOI har under åren skickat ut flera enkätundersökningar till den svenska befolkningen, som ur olika perspektiv tittar på svenskarnas attityder till totalförsvaret. I undersökningarna har även ingått frågor om förtroendet för myndigheterna och vilket handlingsutrymme de bör ha i arbetet med Sveriges säkerhet [12], [13], [21]. Dessa har i allmänhet visat att svenskar har stort förtroende för myndigheterna och att de rent

principiellt tillskriver det offentliga en omfattande handlingsfrihet [5].

Vid två undersökningar (2020 och 2022) ställdes riktade frågor om censur och bemötande av informationspåverkan. Undersökningarna genomfördes i samarbete mellan Statistikmyndigheten SCB och FOI [22], [23]. Enkäterna skickades ut till ett slumpmässigt urval från befolkningsregistret om cirka 5000 respondenter och besvarades av 31 procent 2020 respektive 36 procent 2022.^v Resultaten från 2020 har tidigare analyserats av undertecknad [5], [12] men de från 2022 är hittills opublicerade.^{vi}

Det första undersökningstillfället var 2020, precis i början av covid-19-pandemin, från den 3:e mars till den 11:e maj. Enkätens frågor om psykologiskt försvar som föregicks av en kort informationstext:

Psykologiskt försvar är en del av totalförsvaret och handlar om att bemöta fientlig informationspåverkan och propaganda. Med informationspåverkan menas information som är avsiktligt felaktig, vilseledande, och störande för någon annan, t.ex. i samband med ett nationellt val.

Det andra undersökningstillfället var hösten 2022, alltså efter att pandemilagen och de sociala restriktionerna hade upphävts [24]. Även i denna enkät föregicks frågorna om psykologiskt försvar av en informationstext, med en litet bredare infallsvinkel (kursiverat):

Psykologiskt försvar är en del av totalförsvaret och handlar om att bemöta fientlig informationspåverkan och propaganda från främmande makt. Andra uppgifter är att säkerställa att myndigheter kan få ut information under en kris och att stärka befolkningens försvarsvilja – alltså viljan att försvara landet.

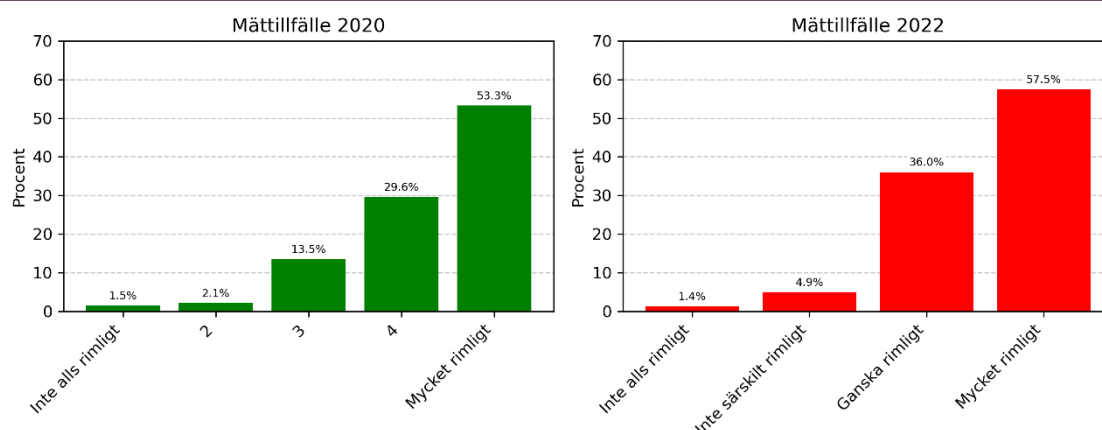
Det var alltså mot denna bakgrund som respondenterna svarade på frågan om det psykologiska försvarets verksamhet under fredstid. Det är framförallt två frågor som är av intresse i detta sammanhang. Den första lyder: Hur rimligt tycker du att det är att det psykologiska försvaret används i fredstid för att bemöta informationspåverkan och propaganda? Den här frågan syftade till att mäta acceptansen för att myndigheter ska kunna bemöta fientlig propaganda och informationspåverkan även om

ⁱⁱⁱ Myndigheten för psykologiskt försvar, ”Vårt uppdrag”. Tillgänglig via: <https://mpf.se/om-oss/vart-uppdrag> (2025-03-23). Med vilseledande information menas här sådan information som antingen är direkt felaktig eller som tagen ur sitt sammanhang, ger upphov till missuppfattning om den ursprungliga betydelsen [5, s. 90].

^{iv} Andra myndigheter, främst Försvarsmakten, MSB och Regeringskansliet, skulle också kunna sägas inneha en dirigentroll, men för denna texts vidkommande är MPF den mest relevanta myndigheten på grund av sitt kärnuppdrag att motverka informationspåverkan.

^v Viktade resultat för att kompensera bortfall minskar effekten något men ändrar inte helhetsbilden, därför presenteras siffrorna här i oviktad form.

^{vi} Genomförandet av enkäten från 2022 beskrivs emellertid av Wedebrand, Andersson och Dahlberg i [23].

Figur 1. Acceptans för att det psykologiska försvaret används under fredstid, år 2020 och 2022.

inte krigstillstånd råder. Frågan ställdes 2020 med fem svarsalternativ, från ”Inte alls rimligt” till ”Mycket rimligt” och 2022 med fyra liknande svarsalternativ. Resultaten återges av figur 1 nedan.

Trots de olika ingresserna och svarsalternativen syns tendensen tydligt vid båda mättillfällena – det finns en stor acceptans för att det psykologiska försvaret ska få verka även under fredstid. Detta är logiskt eftersom fientlig propaganda och informationspåverkan är medel som kan användas utan att detta eskalerar en konflikt till fullskaligt krig [25]. Det är svårt att direkt jämföra frekvenserna på grund av de olika svarsalternativen, men skillnaden mellan de högra kolumnerna i respektive figur visar att andelen av respondenterna som anser att det är ”Mycket rimligt” att använda det psykologiska försvaret under fredstid är hög och relativt stabil över tid.

ACCEPTANS FÖR RÄTTELSER FRÅN SVENSKA MYNDIGHETER

Medan den första frågan har att göra med om det överhuvudtaget är rimligt att det psykologiska försvaret ska verka i fredstid, handlar den andra om hur långtgående verksamheten ska tillåtas vara. Respondenterna som svarade år 2020 fick i enkäten ta ställning till olika typer av bemötande av informationspåverkan. Det rörde sig om faktakorrigeringar, eller rättelser, av två fiktiva inlägg – ett som uttryckte kritik mot Sveriges samarbete med Nato (då Sverige fortfarande inte var medlem i alliansen) och ett som kritiserade svensk användning av genmodifierade grödor. Det fanns fyra typer av rättelser, som på olika sätt bemötte de fiktiva inläggen, varav varje

respondent fick se två.^{vii} Rättelsernas avsändare var fiktiva myndigheter: Myndigheten för psykologiskt försvar (som vid den aktuella tidpunkten inte fanns) och Statens jordbruksverk (som är helt fiktiv). Både inlägg och svar var utformat så att det skulle se ut som om ett inlägg på en social medieplattform. Respondenterna presenterades med följande text innan de bemötande inläggen:

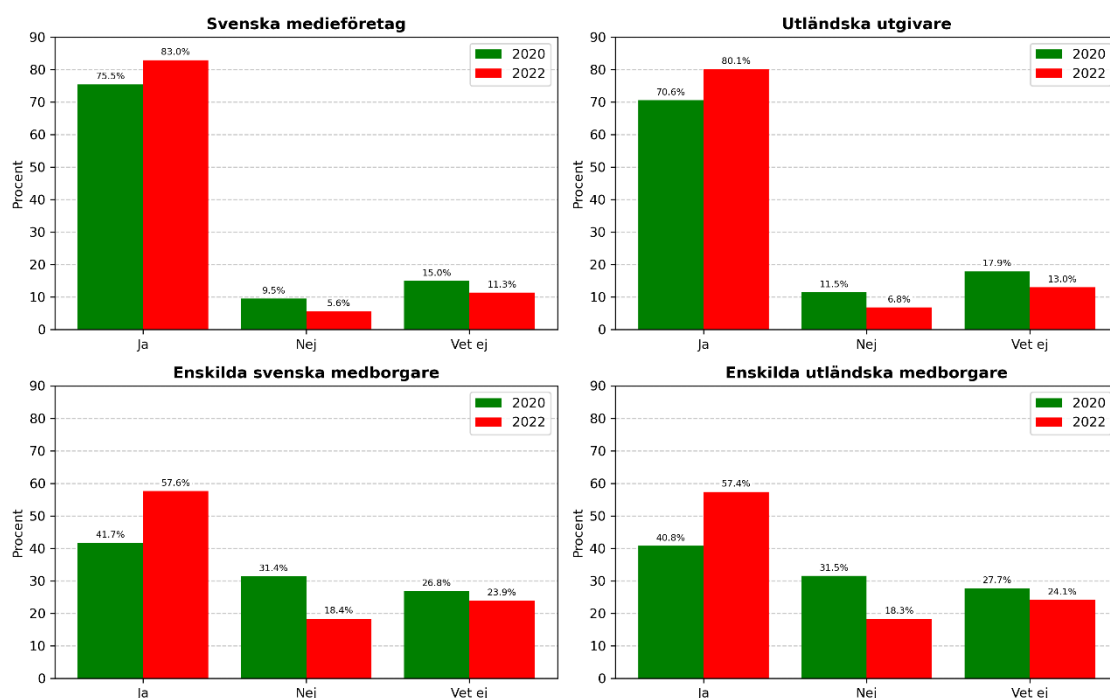
Många myndigheter och organisationer arbetar med att faktagranska inlägg på bl.a. sociala medier. Målet är att förhindra att felaktig information sprids. Nedan följer ytterligare ett exempel på en sådan granskning där informationen i ett av inläggen som du såg innan fråga 15 har kommenterats av en myndighet. Titta på meddelandet och besvara därefter frågorna.

Bemötandet följdes av ett antal frågor vardera; till exempel ombads respondenterna att bedöma rättelsernas trovärdighet. Mot slutet av enkäten ställdes några mer allmänna frågor om sådana rättelser från svenska myndigheter, däribland en fråga om huruvida det är acceptabelt för myndigheter att ”korrigera” eller ”bemöta” falska nyheter och desinformation av olika typer av aktörer.

Vid mättillfället 2022 ställdes samma fråga, men vid det tillfället hade inte respondenterna tagit ställning till de olika typerna av bemötande, utan hade istället fått svara på frågor om totalförsvar och beredskap. För att ge en så god bakgrund som möjligt utan att för den skull styra respondenterna presenterades frågan om korrigeringar med följande text:

De senaste åren har frågan om ”falska nyheter” och vinklad nyhetsrapportering fått stor uppmärksamhet. En del aktörer arbetar med att bemöta vilseledande information på bland annat sociala medier. Det kan till exempel röra sig om en varningstext för desinformation eller att en myndighet svarar på felaktiga påståenden om deras verksamhet.

^{vii} Dessa var (1) sarkasm, (2) stämpel med texten ”Desinformation!”, (3) ett sakligt bemötande och (4) en varning om vilseledande information och uppmaning att tänka kritiskt. Samtliga bemötande skedde i direkt svar till det vilseledande inlägget.

Figur 2. Acceptans för korrigeringar/bemötande av svenska myndigheter bland respondenterna.

Den enkätfråga som sedan ställdes i båda enkäter fokuserade på det som skulle kunna kallas censur, beroende hur man tolkar begreppet (se första kapitlet ovan). Den fokuserar på huruvida respondenterna anser att det är försvarbart att korrigera dels medieföretag, dels enskilda:

Tycker du att myndigheter i fredstid bör arbeta med att korrigera [”bemöta” i 2022 års undersökning] ”falska” nyheter och desinformation publicerade av ...

- ...svenska medieföretag?
- ...utländska medieföretag?
- ...enskilda svenska användare på blogg eller sociala medier?
- ...enskilda utländska användare på blogg eller sociala medier?

Figur 2 visar fördelningen mellan svarsalternativen.

Som figuren visar har acceptansen för korrigeringar riktade mot medieföretag ökat något, från en redan hög

nivå till en ännu högre. Det är dock anmärkningsvärt hur stor skillnaden är mellan 2020 och 2022 i fråga om myndigheters bemötande av informationspåverkan gentemot enskilda. Här är skillnaden cirka 16 procentenheter. En stor andel av befolkningen verkar alltså acceptera ingripande verksamhet från myndigheter inom ramen för det psykologiska försvaret.

ACCEPTERAR BEFOLKNINGEN CENSUR?

Resultaten av FOI:S undersökningar visar att en bred majoritet av den svenska befolkningen accepterar ett psykologiskt försvar som är aktivt i fredstid. Dessutom svarar en stor majoritet vid två separata mätillfällen och i två lite olika undersökningar att detta psykologiska försvar bör arbeta med att bemöta ”falska nyheter” och desinformation, även sådan som publiceras av svenska medieföretag. Med medieföretag avses här dagstidningar, radio- och tv-kanaler samt de sociala medieplattformarna.

När det gäller enskilda är det svårare att tolka svaren. En generös förståelse av censurbegreppet kan ge vid handen att befolkningen förordar censur mot medieföretag såväl som mot enskilda. Att resultaten skiljer sig så mycket mellan undersökningarna kan ha flera

förklaringar. Kanske rör det sig om att enkäternas frågebatteri i övrigt var annorlunda och att denna inramning påverkade svaren på den enskilda fråga som var gemensam undersökningarna emellan. Även ordvalet kan ha spelat in – 2020 användes ordet ”korrigera” medan ”bemöta” användes i 2022 års undersökning. Kanske uppfattas ”bemöta” som ett mildare uttryck?

Ändå är nivåskillnaderna stora och hela effekten kan inte förklaras av sådana tekniska, så kallade *endogena*, aspekter. En annan möjlig förklaring är istället de *exogena* faktorerna, alltså det större sammanhanget. Tidsperioden mellan undersökningarna sammanfaller tämligen exakt med covid-19-pandemin. Den 11:e mars 2020 rapporterades det första dödsfallet i Sverige och den 1:a april 2022 upphävdes pandemilagen [24]. Under pandemin grasserade vilseledande information, desinformation och propaganda, särskilt på sociala medier [26], [27], [28]. Pandemin och vaccinen användes som verktyg i Kinas och Rysslands pågående konfrontation med västvärlden [29], [30], [31]. Pandemin kopplades exempelvis till redan existerande konspirationsteorier om George Soros och hemliga laboratorier i Ukraina [32]. Dessutom inledde Ryssland en fullskalig invasion av Ukraina den 24:e februari 2022 och desinformation och propaganda blev ett viktigt tema i rapporteringen

om kriget [33], [34]. Beträktat ur ett informationspåverkansperspektiv är alltså perioden mellan mättillfällena särskilt intensiv och det flera svenska myndigheter arbetade med att bemöta falsk och vilseledande information. Beträktat ur det perspektivet blir den ökade acceptansen av myndigheters bemötande av ”falska” nyheter och desinformation publicerade av enskilda enklare att förstå.

Svaret är kanske inte så enkelt som att befolkningen accepterar censur. Däremot finns enligt de resultat som enkätundersökningarna visar ett brett stöd för att myndigheter i Sverige bör ingripa mot ”falsk” och vilseledande information, oavsett vem som är upphovsperson bakom informationen. I skrivande stund pågår emellertid en politisering av faktagranskning, såväl som forskning om informationspåverkan, inte minst i USA och Europa. Politiska krafter som är kritiska till journalistik och forskning – och som gärna använder censurbegreppet i dess vida mening – har idag stor påverkan på den politiska agendan. Detta kan på sikt få stor betydelse för vilken information som betecknas som falsk och vilseledande såväl som vilka typer av bemötande som anses vara rimliga. Hur acceptansen för bemötande av informationspåverkan, rättelser och regelrätt censur kommer att se ut får vi se i framtida undersökningar. ■

REFERENSER

- [1] C. Wagnsson, "Rysk informationspåverkan som varaktigt hot", *Statsvetensk. Tidskr.*, vol. 125, nr 3, Art. nr 3, juli 2023, Åtkomstdatum: 18 februari 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://journals.lub.lu.se/st/article/view/25286>
- [2] J. Pamment och E. Isaksson, *Psychological Defence: Concepts and principles for the 2020s*. i MPF Report Series 6/2024. Karlstad: Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF), 2024.
- [3] E. Tubin, *Förfäras ej. 50 år med det psykologiska försvaret – en biografi om en svensk myndighet*. Stockholm: Styrelsen för Psykologiskt Försvar, 2003.
- [4] N. H. Rossbach, "Psykologiskt försvar: Avgörande för svensk försvarsfråga", FOI Totalförsvarets Forskningsinstitut, Stockholm, FOI Memo 6170, 2017.
- [5] O. Svenonius, "Det psykologiska försvarets legitimitet i opinionen: Var går gränsen?", *K. Krigsvetenskapsakademiens Handl. Och Tidskr.*, nr 4, s. 87–109, 2021.
- [6] R. de Vries, "Censur och yttrandefrihet | Historia", SO-rummet. Åtkomstdatum: 31 mars 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.so-rummet.se/kategorier/censur-och-yttrandefrihet>
- [7] Nationalencyklopedin, "censur", NE Nationalencyklopedin AB. Åtkomstdatum: 31 mars 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.ne-se.proxybib.miun.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/censur>
- [8] Oxford English Dictionary, "censorship (n.), sense 3.a", Oxford English Dictionary. Åtkomstdatum: 31 mars 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://doi.org/10.1093/OED/8542525282>
- [9] A. Andersson, "Rättsligt ramverk för bemötande av informationspåverkan: En studie av det rättsliga ramverket för bemötande av informationspåverkan genom informationsåtgärder", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--5443--SE, 2023. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--5443--SE>
- [10] I. Ekman, O. Almén, M. Engqvist, K. Lindén, och A. Lund, "Diaspora och påverkan från främmande makt - En översikt över fem staters extraterritoriella auktoritära styre", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--5436--SE, 2023. Åtkomstdatum: 20 december 2024. [Online]. Tillgänglig vid: <https://foi.se/rest-api/report/FOI-R--5436--SE>
- [11] Reporters without borders, "Press Freedom Index", Reporters without borders. Åtkomstdatum: 01 april 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://rsf.org/en/index>
- [12] O. Svenonius, "Varning – desinformation! Allmänhetens syn på psykologiskt försvar", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--5264--SE, 2022. [Online]. Tillgänglig vid: <https://foi.se/rest-api/report/FOI-R--5264--SE>
- [13] C. Wedebrand, "Allmänheten och totalförsvaret. Resultat från en enkät utskickad hösten 2018", FOI Totalförsvarets Forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--4771--SE, 2019.
- [14] C. Wedebrand och H. Andersson, "Den svenska allmänhetens hembereidskap och försvarsvilja - Översiktliga resultat från en enkätundersökning genomförd år 2022", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--5450--SE, 2023. Åtkomstdatum: 01 april 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%208285>
- [15] Tomas Lindblad, "Svenskar allt mer toleranta mot censur", *Vetenskapsradion Nyheter*, Sveriges Radio, Stockholm, 25 mars 2025. Åtkomstdatum: 01 april 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.sverigesradio.se/artikel/svenskar-allt-mer-toleranta-mot-censur>
- [16] C. W. Fitzgerald och A. F. Brantly, "Subverting reality: The role of propaganda in 21st century intelligence", *Int. J. Intell. CounterIntelligence*, vol. 30, nr 2, s. 215–240, apr. 2017, doi: 10.1080/08850607.2017.1263528.
- [17] P.-E. Nilsson, S. Olsson, och I. Ekman, "Den nya informationsmiljöns topografi - Teknik, människa och strategi i osäkerhetens tidevarv", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--5342--SE, dec. 2022. Åtkomstdatum: 20 januari 2023. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--5342--SE>
- [18] P. Bennesved och M. Cronqvist, "En humanistiskt skolad kunskapsstrateg på ett samhällsvetenskapligt fält: Torsten Husén och framväxten av ett svenskt psykologiskt försvar", *Kriterium*, sep. 2023, doi: 10.22188/kriterium.49.j.
- [19] Psykförsvarsutredningen, "En ny myndighet för att stärka det psykologiska försvaret", Regeringskansliet, Stockholm, SOU 2020:29, 2020.
- [20] Försvarsdepartementet, "Förordning (2021:936) med instruktion för Myndigheten för psykologiskt försvar", SFS 2021:936, okt. 2021. Åtkomstdatum: 23 mars 2025. [Online]. Tillgänglig vid: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2021936-med-instruktion-for_sfs-2021-936/
- [21] H. Andersson och C. Wedebrand, "Försvarsvilja och gemenskap - Om betydelsen av förtroende och demokrati för försvarsviljan", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--5608--SE, 2024. Åtkomstdatum: 14 januari 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://foi.se/rest-api/report/FOI-R--5608--SE>
- [22] SCB, "Informationspåverkan. Teknisk rapport - En beskrivning av genomförande och metoder", Statistiska Centralbyrån, Örebro, Doc. no. 249605/8947954, maj 2020.
- [23] C. Wedebrand, H. Andersson, och S. Dalberg, "Teknisk beskrivning av enkätundersökning om krisberedskap och totalförsvar genomförd år 2022", FOI Totalförsvarets forskningsinstitut, Stockholm, FOI Memo 8285, nov. 2023. Åtkomstdatum: 21 mars 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%208285>
- [24] O. Bengtsson/TT, "Tidslinje: Så tog vi oss igenom pandemin", *Svenska Dagbladet*, 05 maj 2023. Åtkomstdatum: 24 mars 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.svd.se/a/gEB029/tidslinje-sa-tog-vi-oss-igenom-pandemin>
- [25] J. Appelgren, S. Bay, Johannes, J. Malminen, och E. Zouave, "Strategisk verktygslåda mot hybridhot – Ett ramverk för gemensam problemförståelse", FOI Totalförsvarets Forskningsinstitut, Stockholm, FOI-R--4816--SE, 2020.
- [26] M. Cha, C. Cha, G. Lima, Y.-Y. Ahn, J. Kulshrestha, och O. Varol, "Prevalence of Misinformation and Factchecks on the COVID-19 Pandemic in 35 Countries: Observational Infodemiology Study", *JMIR Hum. Factors*, vol. 8, nr 1, mar. 2021, doi: <http://dx.doi.org/10.2196/23279>.

- [27] S. Kisa och A. Kisa, "A Comprehensive Analysis of COVID-19 Misinformation, Public Health Impacts, and Communication Strategies: Scoping Review", *J. Med. Internet Res.*, vol. 26, nr 1, s. e56931, aug. 2024, doi: 10.2196/56931.
- [28] V. Balakrishnan, W. Z. Ng, M. C. Soo, G. J. Han, och C. J. Lee, "Infodemic and fake news – A comprehensive overview of its global magnitude during the COVID-19 pandemic in 2021: A scoping review", *Int. J. Disaster Risk Reduct.*, vol. 78, s. 103144, aug. 2022, doi: 10.1016/j.ijdr.2022.103144.
- [29] L. Liu, C. C. L. Lim, C. Yao, och Z. Liao, "Understanding Sweden's COVID-19 Pandemic on Chinese Social Media: Public Perceptions Comparison Between Chinese Residing in Sweden and China", i *Comparative Studies on Pandemic Control Policies and the Resilience of Society*, S. X. B. Zhao, K. T. Chan, S. Çolakoğlu, Q. Zhang, och B. Yan, Red., Singapore: Springer Nature, 2023, s. 201–225. doi: 10.1007/978-981-19-9993-2_10.
- [30] EEAS, "EEAS SPECIAL REPORT UPDATE: Short Assessment of Narratives and Disinformation Around the COVID-19 Pandemic", European Commission, Brussels, apr. 2021. Åtkomstdatum: 24 juni 2021. [Online]. Tillgänglig vid: <https://euvsdisinfo.eu/uploads/2021/04/EEAS-Special-Report-Covid-19-vaccine-related-disinformation-6.pdf>
- [31] V. Sazonov *m.fl.*, "Russia's Information Influence Operations in the Nordic - Baltic Region", NATO StratCom COE, Riga, 2024. Åtkomstdatum: 10 februari 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://stratcomcoe.org/publications/download/RUS-Info-Influence-Operations-in-Nordic-Baltic-DIGITAL-V2.pdf>
- [32] P. Enerud, "Narrating Disinformation: The Templates for Kremlin Lies", Stockholm, SCEEUS REPORT NO 2 , 2022, 2022. Åtkomstdatum: 14 februari 2025. [Online]. Tillgänglig vid: <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeu/narrating-disinformation-the-templates-for-kremlin-lies-framsida.pdf>
- [33] O. Svenonius, "The Swedish Response to the War in Ukraine: The Example of Psychological Defense", i *A World Order in Transformation? : A Comparative Study of Consequences of the War and Reactions to These Changes in the Region*, N. Mörner, Red., Huddinge: Centre for Baltic and East European Studies, Södertörn University, 2024, s. 228–235. Åtkomstdatum: 26 mars 2024. [Online]. Tillgänglig vid: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-53714>
- [34] G. Nygren och A. Widholm, "Hur vet medierna? Källkritik och desinformation i bevakningen av kriget i Ukraina 2022", i *Källkritik och krig: Propaganda, desinformation och lögn*, U. Beck-Friis och J. Lundqvist, Red., Stockholm: Institutet för mediestudier, 2022, s. 13–73. Åtkomstdatum: 10 oktober 2023. [Online]. Tillgänglig vid: https://mediestudier.se/wp-content/uploads/2022/10/kallkritik_och_krig_-_01_-_nygren_widholm.pdf

